

**TARJIMON TALABALARNING PLURIMADANIY KOMPETENSIYASINI
TAKOMILLASHTIRISHDA SUN'IY INTELLEKTGA ASOSLANGAN
MODULLI O'QITISH IMKONIYATLARI**

Ubayeva Munisaxon Baxtiyor qizi

Researcher

E-mail: munisaaliakbarova5@gmail.com

Phone: (+998) 50 705 15 01

Annotatsiya. Mazkur tezisda tarjimon talabalarning plurimadaniy kompetensiyasini sun'iy intellektga asoslangan modulli o'qitish texnologiyasi vositasida takomillashtirishning didaktik imkoniyatlari yoritiladi. Plurimadaniy kompetensiya tarjimonning turli madaniy kodlar, qadriyatlar, kommunikativ me'yorlar va kontekstual ma'nolarni anglash, qiyoslash hamda tarjima jarayonida moslashtira olish qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Zamonaviy tarjimon tayyorlashda mazkur kompetensiya lingvistik bilim bilan cheklanmay, madaniyatlararo vositachilik, pragmatik tanlov, stereotiplarni aniqlash va etik qaror qabul qilishni ham qamrab oladi. Tezisda sun'iy intellekt vositalari asosida tuziladigan modullar diagnostika, autentik madaniy vaziyatlarni tahlil qilish, muqobil tarjima variantlarini yaratish, izohli taqqoslash va reflektiv baholash bosqichlari bilan bog'lanadi. Modulli tuzilma talabaning individual o'quv trayektoriyasini hisobga olish, topshiriqlar murakkabligini bosqichma-bosqich oshirish va tezkor qayta aloqani tashkil etish imkonini beradi. Shuningdek, sun'iy intellektidan foydalanishda manbani tekshirish, madaniy xolislik, mualliflik mas'uliyati va inson nazoratining ustuvorligi zarurligi asoslanadi. Natijada texnologiya tarjimon talabaning madaniy sezgirligi, tahliliy fikrlashi, moslashuvchan tarjima strategiyasi va mustaqil refleksiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik vosita sifatida ko'riladi. Taklif etilgan yondashuv nazariya, amaliy tarjima va raqamli savodxonlikni yagona o'quv jarayonida integratsiyalashga asos yaratadi.

Kalit so'zlar: plurimadaniy kompetensiya; tarjimon talaba; sun'iy intellekt; modulli o'qitish; tarjima ta'limi; madaniyatlararo vositachilik; reflektiv baholash.

KIRISH

Globallashtirish, xalqaro akademik va kasbiy mobillik, raqamli kommunikatsiya hamda sun'iy intellekt vositalarining keng tarqalishi tarjimon tayyorlash mazmuniga yangi

talablarni qo'yimoqda. Bugungi tarjimon faqat ikki til o'rtasida ekvivalent birliklarni tanlovchi mutaxassis emas, balki turli madaniy tajribalar, ijtimoiy me'yorlar va kommunikativ niyatlar o'rtasida vositachilik qiluvchi subyekt sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli tarjimon talabalarda plurimadaniy kompetensiyani rivojlantirish kasbiy tayyorgarlikning muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Yevropa Kengashining CEFR Companion Volume hujjatida plurilingual va pluricultural competence til foydalanuvchisining turli tillar va madaniy tajribalarni alohida tizimlar sifatida emas, o'zaro bog'langan repertuar sifatida safarbar eta olishi bilan izohlanadi [1]. Ushbu yondashuv tarjimon ta'limida madaniy ma'no, kontekst, registr, pragmatik niyat va auditoriya xususiyatlarini birgalikda hisobga olish zaruratini kuchaytiradi.

Tarjimon kompetensiyasiga doir zamonaviy hujjatlarda ham til va madaniyat, texnologiya, shaxsiy hamda interpersonal ko'nikmalar bir-biridan ajralmas tarkib sifatida ko'rsatiladi. Xususan, European Master's in Translation Competence Framework tarjimonning lingvistik va madaniy bilimlari bilan bir qatorda raqamli vositalardan tanqidiy foydalanish, axborotni baholash va kasbiy mas'uliyatni saqlashini ta'kidlaydi [2]. Pymning fikricha, tarjima texnologiyalarining rivojlanishi mutaxassisdan faqat matn ishlab chiqishni emas, balki taklif etilayotgan variantlarni baholash, tanlash va asoslash ko'nikmalarini ham talab qiladi [3]. Demak, sun'iy intellekt tarjimonni almashtiruvchi vosita sifatida emas, balki murakkab qarorlarni muhokama qilish va refleksiya qilish imkonini beruvchi didaktik resurs sifatida qo'llanishi maqsadga muvofiq.

Biroq sun'iy intellekt vositalarini oddiy ravishda darsga kiritish plurimadaniy kompetensiyaning avtomatik rivojlanishini ta'minlamaydi. Mazkur jarayon aniq maqsad, bosqich, topshiriq, qayta aloqa va baholash mezonlariga ega didaktik tizimni talab etadi. Modulli o'qitish texnologiyasi aynan shu ehtiyojga javob beradi: u o'quv mazmunini nisbatan mustaqil, maqsadga yo'naltirilgan bloklarga ajratib, talabning individual sur'ati va natijasini nazorat qilish imkonini beradi [4]. Sun'iy intellekt bilan uyg'unlashtirilgan modul esa diagnostik topshiriqdan boshlab, madaniy vaziyatni tahlil qilish, tarjima variantlarini yaratish, ularni qiyoslash va reflektiv baholashgacha bo'lgan yaxlit siklni tashkil etishi mumkin. UNESCO tavsiyalarida ham generativ sun'iy intellektidan ta'limda foydalanishda inson markazli yondashuv, etik nazorat, ma'lumotni tekshirish va pedagogik maqsadning ustuvorligi alohida ko'rsatiladi [5].

Shu nuqtai nazardan, tadqiqotning dolzarbligi tarjimon talabning plurimadaniy repertuarini sun'iy intellekt imkoniyatlari bilan mexanik emas, didaktik jihatdan boshqariladigan shaklda boyitish zarurati bilan belgilanadi. Tesisning maqsadi SIga asoslangan modulli o'qitishning plurimadaniy kompetensiyani rivojlantirishdagi

asosiy metodik funksiyalarini aniqlash va amaliy modul tuzilmasini tavsiflashdan iborat.

Sun'iy intellektga asoslangan modulli o'qitish plurimadaniy kompetensiyani rivojlantirishda mazmun, faoliyat va baholashni yagona siklga birlashtirish imkonini beradi. Bunda modulning markazida tayyor javob olish emas, balki tarjima qarorini asoslash turadi. Talaba SI vositasidan bir nechta tarjima variantlarini yaratish, madaniy jihatdan sezgir birliklarni aniqlash, adresatga mos registrni solishtirish yoki muayyan nutq vaziyatiga alternativ yechimlar ishlab chiqishda foydalanadi. O'qituvchi esa vazifa shartlarini, tekshirish mezonlarini va refleksiya savollarini belgilab, texnologik vosita ustidan pedagogik nazoratni saqlaydi.

Taklif etilayotgan modullar ketma-ketligi diagnostik-adaptiv, madaniy-qiyosiy, tarjima-simulyativ va reflektiv-baholash bosqichlarini qamrab oladi. Diagnostik modulda talabaning madaniy bilimlari, stereotiplarga sezgirligi va kontekstni anglash darajasi aniqlanadi. Madaniy-qiyosiy modul autentik matn, reklama, dialog, xizmat ko'rsatish vaziyati yoki media fragmentidagi madaniy kodlarni tahlil qilishga yo'naltiriladi. Tarjima-simulyativ modulda SI yaratgan va talaba ishlab chiqqan variantlar pragmatik moslik, madaniy maqbullik va auditoriyaga muvofiqlik asosida qiyoslanadi. Reflektiv modulda esa talaba nima sababdan muayyan variantni tanlaganini izohlaydi, xatolarni tasniflaydi va keyingi vazifalar uchun individual strategiya belgilaydi.

1-jadval. SIga asoslangan modulli o'qitishning funksional tuzilmasi

Modul	Asosiy faoliyat	Kutiladigan natija
Diagnostik-adaptiv	SI yordamida vaziyatli diagnostika, madaniy xatolarni aniqlash va individual ehtiyojlarni belgilash	Boshlang'ich profil shakllanadi
Madaniy-qiyosiy	Autentik matnlardagi qadriyat, registr, ramz va stereotiplarni qiyosiy tahlil qilish	Madaniy sezgirlik rivojlanadi
Tarjima-simulyativ	SI va talaba variantlarini pragmatik moslik, adresat va kontekst mezonlari bo'yicha solishtirish	Asoslangan tarjima qarori shakllanadi

Reflektiv-baholash	Tanlovni izohlash, xatoni tahlil qilish, manbani tekshirish va keyingi strategiyani rejalashtirish	Mustaqil refleksiya kuchayadi
--------------------	--	-------------------------------

Bunday tuzilma modulli ta'limning mustaqillik va bosqichlilik afzalliklarini SI yordamidagi tezkor qayta aloqa bilan uyg'unlashtiradi. Shu bilan birga, SI natijalari mutlaq to'g'ri manba sifatida qabul qilinmasligi, faktlar va madaniy ma'nolar qo'shimcha manbalar orqali tekshirilishi lozim.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, tarjimon talabalarning plurimadaniy kompetensiyasini rivojlantirish zamonaviy tarjima ta'limining faqat madaniyatshunoslikka tegishli qo'shimcha yo'nalishi emas, balki kasbiy kompetensiyaning funksional tarkibiy qismidir. Tarjimon turli tillar vositasida ifodalangan ma'noni yetkazish jarayonida qadriyatlar, nutqiy odob, ijtimoiy rollar, registr, pragmatik maqsad va auditoriya kutishlarini ham muvofiqlashtiradi. Shu sababli o'quv jarayonida madaniy bilimni amaliy tarjima qarorlari bilan bog'lash alohida ahamiyat kasb etadi.

Sun'iy intellektga asoslangan modulli o'qitish texnologiyasi ushbu vazifani bosqichli va boshqariladigan shaklda tashkil etish imkonini beradi. Diagnostik-adaptiv modul talabaning boshlang'ich holatini aniqlasa, madaniy-qiyosiy modul turli madaniy kodlarni anglash va taqqoslashga xizmat qiladi. Tarjima-simulyativ modul real yoki realga yaqin vaziyatlarda bir nechta tarjima yechimini sinab ko'rish, ularning pragmatik va madaniy oqibatlarini baholash imkonini yaratadi. Reflektiv-baholash moduli esa talabaning o'z qarorini izohlashi, xatolar sababini tushunishi va kelgusi faoliyatini rejalashtirishiga yo'naltiriladi. Natijada modul strukturasida bilim, amaliy faoliyat va refleksiya o'zaro integratsiyalashadi.

Biroq SI vositalarining pedagogik samaradorligi ularning mavjudligiga emas, ulardan qanday metodik maqsadda foydalanilishiga bog'liq. Generativ tizimlar ayrim madaniy stereotiplarni takrorlashi, kontekstni soddalashtirishi yoki ishonchsiz ma'lumot yaratishi mumkin. Shuning uchun talaba har bir SI javobini tekshirish, manba bilan qiyoslash, madaniy moslikni baholash va yakuniy tarjima uchun shaxsiy mas'uliyatni saqlashga o'rgatilishi kerak [5; 6]. O'qituvchi esa tayyor matnni baholashdan tashqari, talabaning qaror qabul qilish jarayoni va dalillash sifatini ham kuzatishi lozim.

Shunday qilib, SIga asoslangan modulli o'qitish plurimadaniy kompetensiyani takomillashtirish uchun moslashuvchan metodik platforma bo'lib, u tarjimon

talabaniy madaniy sezgirligi, tanqidiy tafakkuri, texnologik savodxonligi va reflektiv mustaqilligini birgalikda rivojlantirish imkonini beradi. Keyingi tadqiqotlarda mazkur modullar uchun aniq baholash indikatorlarini ishlab chiqish, tajriba-sinov orqali ularning samaradorligini tekshirish va turli tarjima yo'nalishlarida qo'llash chegaralarini aniqlash maqsadga muvofiq.

Bunda baholash mezonlari faqat leksik-grammatik to'g'rilikni emas, madaniy ma'no saqlanishi, pragmatik adekvatlik, adresatga moslashuv, etik sezgirlik va SI tavsiyasini tanqidiy qayta ishlash kabi ko'rsatkichlarni ham qamrab olishi zarur. Ana shunday kompleks baholash talabaniy plurimadaniy rivojlanish dinamikasini aniqroq kuzatishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. – 280 p.
2. European Commission, Directorate-General for Translation. European Master's in Translation: Competence Framework 2022. Brussels: European Commission, 2022.
3. Pym A. Translation Skill-Sets in a Machine-Translation Age // Meta: Journal des traducteurs / Translators' Journal. – 2013. – Vol. 58, No. 3. – P. 487–503. DOI: 10.7202/1025047ar.
4. Dejene W. The Practice of Modularized Curriculum in Higher Education Institution: Active Learning and Continuous Assessment in Focus // Cogent Education. – 2019. – Vol. 6, No. 1. – Article 1611052. DOI: 10.1080/2331186X.2019.1611052.
5. Miao F., Holmes W. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO, 2023.
6. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.